

کودک کار سنتی و مدرن در حقوق موضوعه ایران و کنوانسیون بین المللی حقوق کودک

دکتر سید پدram خندان^۱ / مهرویه شجاع سنگچولی^۲

* تاریخ دریافت ۱۳۹۹/۱۰/۲۴ / تاریخ پذیرش ۱۳۹۹/۱۱/۱۱

چکیده

علی رغم پیش بینی ممنوعیت کار کودکان در کنوانسیون حقوق کودک، متأسفانه همچنان شاهد افزایش تعداد کودکانی هستیم که به جبر خانواده و فقر به محیط کار روی می آورند. تا چندی پیش کودک کار به کودکانی اطلاق می شد که در سطح خیابان از طریق فروش کالا و یا جمع آوری زباله به امرار معاش می پرداختند که امروزه از این دسته از کودکان کار، به کودک کار سنتی یاد می کنند. اما با دسترسی آسان مردم به شبکه های اجتماعی گونه دیگری از کودکان کار به نام کودک کار مدرن پدید آمدند، کودکانی که تنها از نظر ظاهر با کودک کار سنتی تفاوت دارند و عناصر کارگر و کارفرما و انگیزه کسب درآمد همچنان در آن ها دیده می شود. هرچند در کشورمان، در زمینه کار کودک قوانین متفاوتی تصویب نموده اند و در ماده ۱ قانون حمایت از اطفال و نوجوانان به طور گسترده به مصادیق سوء استفاده از کودکان اشاره شده است، اما توجه چندانی به این معضل اجتماعی نمی شود. لذا قانونگذار داخلی با اصلاح قوانین و جرم انگاری برای کارفرمایان کودکان و نظارت کافی بر نهاد خانواده و فضای مجازی می تواند در مقابل تعرض به حریم خصوصی کودک بایستد. در کنوانسیون حقوق کودک، تدوین گران تعیین حداقل سن کار کودک را به قوانین داخلی کشورها واگذار نموده اند و این امر راه را برای اعمال سلیقه در زمینه تدوین حقوق کودک و حقوق کار در قوانین داخلی کشورها باز می گذارد. در نتیجه می توان گفت که کنوانسیون حقوق کودک به علت عدم تعیین چارچوب مشخص موفق عمل نمی کند و نیازمند اصلاحات می باشد.

واژگان کلیدی: کودک کار، قانون حمایت از کودکان و نوجوانان، کنوانسیون حقوق کودک.

^۱ استادیار و عضو هیأت علمی، دانشکده حقوق، دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرج. (نویسنده مسئول)

dr.khandani@gmail.com

^۲ دانشجوی کارشناسی ارشد حقوق خصوصی، دانشکده حقوق، دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرج.

sangchooly.mahrooyeh@gmail.com

مقدمه

هر کودکی برای ورود به جامعه جهت ادامه زندگی خود از دوران نوجوانی با مهارت‌ها و حرفه‌های گوناگون آشنا می‌شود و چه بسا که آشنایی و ارتباط با محیط کاری پذیرفتن مشاغل و مهارت را در بزرگسالی برای آن‌ها آسان‌تر می‌کند. اما باید توجه داشت که آشنایی کودک از طریق شناساندن محیط کار با واداشتن او به مشاغل سخت و ممنوعه تفاوت بسیاری دارد و کنوانسیون حقوق کودک با این امر به صراحت مخالفت نموده است. کنوانسیون که در ماده ۱ خود به صراحت افراد زیر ۱۸ سال را کودک تلقی نموده است، در ماده ۳۲ همین قانون مخالفت صریح خود را با کار کودکان اعلام نموده است. اما در حقوق موضوعه ایران تعریف واحدی از واژه کودک وجود ندارد. از دیدگاه فقها کودک کسی است که به حد بلوغ شرعی نرسیده باشد. (موسوی بجنوردی، ۱۳۸۲، ۷۹) در قانون مدنی در ماده ۱۲۱۰، سن بلوغ در دختران ۹ سال و در پسران ۱۵ سال تمام قمری است، همچنین در ماده ۷۹ قانون کار به کار گماردن افراد زیر ۱۵ سال تمام ممنوع شده است. (جنگجوی و همکاران، ۱۳۹۴، ۷۱)

آن‌چه که از ظاهر این دو ماده می‌توان نتیجه گرفت آن است که دختر و پسر هر دو در ۱۵ سالگی از طفولیت خارج می‌شوند و مانعی برای ورود آن‌ها به محیط کار دیده نمی‌شود و گویا ملاک رسیدن به سن ۱۸ سال در ایران مطرح نیست. اما در ماده ۸۰ قانون کار با تعریف کارگر نوجوان: کارگری که سن او بین ۱۵ تا ۱۸ سال می‌باشد و همچنین تصویب قانون حمایت از اطفال و نوجوانان که همه افراد زیر ۱۸ سال را مشمول حمایت قانونی می‌داند، معضل تعیین سن کار کودک رفع گردید.

کودکان کار در کشورهای مختلف جهان به افرادی اطلاق می‌گردد که به دلیل نبود قوانین خاص یا مبهم بودن آن‌ها و فقدان حمایت‌های اجتماعی دولت، در وضعیت نامساعد اقتصادی و اجتماعی به سر می‌برند. این کودکان در مناطق و محل‌های نامناسب در ساعات طولانی با درآمد ناچیز کار می‌کنند که طبق گزارش سازمان بین‌المللی کار تقریباً ۲۵۰ میلیون کودک ۵ تا ۱۴ ساله در جهان مشغول به کار هستند که ۱۲۰ میلیون نفر به صورت تمام وقت کار می‌کنند. در این بین ۲۱ درصد کودکان در آسیا و آمریکای لاتین ساکن هستند. (Ray and kaye, 2002, p15)

کار کودک در ابتدا واژه‌ای بود که در معنای استخدام کودکان در کارخانه‌ها به کار می‌رفت، اما امروزه دست‌خوش تغییر شده و عبارتست از:

۱- کاری که به لحاظ روانی، جسمی، اجتماعی یا اخلاقی، خطرناک و آسیب رسان باشد.

۲- مزاحم تحصیل کودکان باشد.

به روشنی مهم‌ترین دلایل کار کودکان فقر، مشکلات خانوادگی، اعتیاد و بیکاری والدین، فقر فرهنگی، تبعیض نژادی، تبعیض جنسیتی، تبعیض مذهبی، کودکان ترک شده یا بدون خانواده و تفاوت میان دستمزد بزرگسالان و کودکان می‌باشد. کار کودکان دارای ویژگی‌هایی از قبیل مزد ناچیز که کفاف روزمره های زندگی را نمی‌دهد، پرداخت دستمزد به خانواده های کودکان نه به خود کودکان، کار در کارگاه های غیر مجاز و یا مجاز و ثبت شده و تبعیت بی چون و چرای کودکان از کارفرما می‌باشد. (غفاری فارسانی، ۱۳۸۸، ۲۳۹)

علی‌رغم قوانین مصوب در این حوزه متأسفانه معضل کودکان کار از بین نرفته و در اکثر کشورها حتی رو به افزایش است. کودک کار پیشتر تنها در مفهوم کودکان خیابانی بود اما امروزه نوع جدیدی از کودکان کار پدید آمده اند که در دنیای مدرن و مجازی فعالیت می‌کنند و از این دسته تحت عنوان کودک کار مدرن یاد می‌شود. لذا در ذیل این عنوان به بررسی جداگانه کودک کار سنتی (خیابانی) و کودک کار مدرن با استمداد از مواد قانونی در حقوق موضوعه کشورمان و کنوانسیون حقوق کودک می‌پردازیم تا دریابیم علی‌رغم وجود قوانین مصوب در باب کار کودکان متأسفانه خلاءهای قانونی همچنان دیده می‌شود.

۱- در حقوق موضوعه ایران

۱-۱- کودکان کار سنتی (خیابانی)

تنها و آخرین آمار رسمی مربوط به کار کودکان در کشور به سال ۱۳۸۵ بازمی‌گردد. از مجموع ۱۳ میلیون و ۲۵۳ هزار نفر کودک رده سنی ۱۰ الی ۱۸ سال در کشور (در سال ۱۳۸۵)، ۳ میلیون و ۶۰۰ هزار کودک تحصیل نمی‌کنند و ۱ میلیون و ۷۰۰ هزار کودک به طور مستقیم در چرخه کار حضور داشته اند. در سال ۱۳۷۵ حدود یازده درصد از کودکان در این رده سنی (۱۰ الی ۱۸ سال) جزء کودکان کار بودند. در سال ۱۳۷۵ حدود ۱۱٪ کودکان ۱۰ الی ۱۸ سال در کشور در چرخه کار بودند. هر چند که از سال ۱۳۷۵ تا سال ۱۳۸۵ کودکان در این رده سنی کاهش یافتند، اما گزارش سال ۱۳۸۵ افزایش ۱۲/۷ درصدی (۱ میلیون و ۶۶۰ هزار نفر) را نشان می‌دهد که شک و شبهه در گزارشات منتشر شده ایجاد می‌کند. شک دیگری که در آمار منتشر شده نسبت به

کودکان کار در نقاط شهری و روستایی ایجاد شده است وجود نسبت متفاوتی است که به چشم می‌خورد. به عبارت بهتر، ۹/۶ درصد از کودکان متعلق به شهر و ۱۸/۳ درصد آن‌ها روستایی هستند که این آمار با تعداد کودکان خارج از چرخه همخوانی ندارد. لازم به ذکر است در بطن آمار منتشر شده ۱ میلیون و ۶۷۰ هزار نفر، ۱۹/۳ درصد پسران و ۵/۸ درصد را دختران ۱۰ الی ۱۸ سال تشکیل می‌دهند. (جنگجوی و همکاران، ۱۳۹۴، ۷۱)

با نگاهی به قوانین داخلی با حمایت‌های قانون در برابر کار کودک آشنا می‌شویم:

الف- قانون اساسی

هر چند در قانون اساسی مقررات صریحی پیرامون حمایت از کودکان و نوجوانان وجود ندارد اما در اصل ۳۰ همین قانون به حق همه افراد ملت در برخورداری از آموزش و پرورش رایگان در تمام سطوح و تکلیف دولت در فراهم کردن وسایل آموزشی و پرورشی تا پایان دوره متوسطه برای همه ملت اشاره شده است. با وجود این حق و تکلیف، اقتضا دارد که آغاز سن کار به عنوان یک سیاست اجتماعی مقارن با پایان تحصیلات متوسطه باشد که همان سیاست اجتماعی است که مقوله نامه شماره ۱۳۸ سازمان بین‌المللی کار پیرامون حداقل سن به آن اشاره کرده است. (هاشمی، ۱۳۸۴، ۱۰۱)

ب- قانون مجازات اسلامی

در قانون مجازات اسلامی برخی امور در کنوانسیون منع بدترین اشکال کار کودکان مقرر شده است که به دلیل ماهیت غیر انسانی و صدمات روحی و جسمی جبران ناپذیری که به کودک وارد می‌کند از سوی قانونگذار به طور خاص مورد جرم‌انگاری قرار گرفته است. در ماده ۷۱۳ قانون مجازات مصوب ۱۳۹۲ آمده است که: «هر کس طفل صغیر یا غیر رشیدی را وسیله تکدی قرار دهد یا افرادی را به این امر بگمارد به سه ماه تا دو سال حبس و استرداد کلیه اموالی که از طریق فوق به دست آمده، محکوم خواهد شد». قانونگذار در این ماده برای افرادی که با سوء استفاده از اطفال به جمع‌آوری اعانه از مردم می‌پردازند جرم‌انگاری سنگین تری نسبت به ماده ۷۱۲، در جایی که خود فرد رأساً اقدام به تکدی‌گری می‌کند داشته است. چه بسا که با جرم‌انگاری صورت گرفته از سوی قانونگذار می‌توانیم والدینی که فرزندان خود را به تکدی‌گری وادار می‌کنند را هم مشمول مجازات مذکور بدانیم.

ج- قانون مدنی

در قانون مدنی در ماده ۱۰۴۱ آمده است که: «نکاح قبل از بلوغ ممنوع است مگر با اجازه ولی به شرط رعایت مصلحت مولی علیه». همچنین در ماده ۶۴۶ قانون مجازات اسلامی: «ازدواج قبل از بلوغ بدون اذن ولی ممنوع است و چنانچه مردی با دختری که به حد بلوغ نرسیده برخلاف ماده ۱۰۴۱ قانون مدنی و تبصره آن ازدواج کند به حبس تعزیری درجه ۶ محکوم خواهد شد». مواد فوق را می‌توان در راستای احقاق حق برای کودکانی که توسط خانواده و با سرپوش عقد نکاح جهت تمتع جنسی به خریدار واگذار می‌شوند، تعمیم داد.

د- قانون کار

بنابر ماده ۷۹ قانون کار: «به کارگماردن افراد زیر ۱۵ سال ممنوع است». و در ماده ۸۰ همین قانون آمده است که: «کارگری که سنش بین ۱۵ تا ۱۸ سال تمام باشد، کارگر نوجوان نامیده می‌شود». و در ماده ۸۲ قانون مذکور نیز اعلام شده است که: «ساعات کار کارگر نوجوان باید نیم ساعت کمتر از ساعت کار کارگران معمولی باشد و ...». همچنین طبق ماده ۸۳ این قانون ارجاع هرگونه کار و انجام کار در شب و نیز ارجاع کارهای سخت و زیان بار و خطرناک و حمل بار بیش از حد مجاز و بدون استفاده از وسایل مکانیکی برای کارگر نوجوان ممنوع است و ارجاع هر نوع کار اضافی و انجام کار در شب برای کارگر نوجوان ممنوع است. شب طبق تعریف ماده ۳۵ قانون کار، عبارت است از فاصله زمانی بین ساعات ۲۲ الی ۶ صبح. (عبادی، ۱۳۸۳، ۱۳۵)

ه- قانون حمایت از اطفال و نوجوانان

در ماده ۱ این قانون به تفصیل مصادیق سوء استفاده از کودکان بیان شده است. در این ماده با استفاده از عباراتی همچون بی توجهی و سهل و انگاری، سوء رفتار، بهره‌کشی اقتصادی و ... به گونه‌ای به موارد سوء استفاده از کودکان به طور عام و گسترده اشاره شده است و می‌توان کار کودک را از هر نوع که باشد (اجبار خانواده و یا حضور خودسرانه) در ذیل این موارد جای داد.

ایران در سال ۱۳۸۱ با تصویب مجلس شورای اسلامی به کنوانسیون ممنوعیت و اقدام فوری برای محو بدترین اشکال کار کودک پیوست. (Worst form of child labour convention) هدف کنوانسیون مزبور از بین بردن بهره‌کشی جنسی، استثمار و استفاده از کودکان در درگیری و جنگ

می‌باشد.^۱ ماده ۱ قانون تصویب کنوانسیون ممنوعیت و اقدام فوری برای محو بدترین اشکال کار کودک و توصیه نامه مکمل آن بدین شرح است: «کنوانسیون ممنوعیت و اقدام فوری برای محو بدترین اشکال کار کودک و توصیه نامه مکمل آن، به شرح پیوست، تصویب و به دولت جمهوری اسلامی ایران اجازه داده می‌شود اسناد تصویب را تودیع کند.

تبصره ۱- فهرست انواع کارهای مضر بند ت ماده ۳ کنوانسیون توسط وزارت کار و امور اجتماعی با هماهنگی وزارتخانه های بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و صنایع و معادن و جهاد کشاورزی و کانون و انجمن های صنعتی کارفرمایان و کانون شوراهای اسلامی کار، تهیه و برای تصویب به هیأت وزیران ارائه خواهد شد.

تبصره ۲- اشخاصی که کودکان را به کارهای موضوع بند ت ماده ۳ کنوانسیون بگمارند، مشمول مجازات های ماده ۱۷۲ قانون کار، مصوب ۲۹ آبان ۱۳۶۹ مجمع تشخیص مصلحت نظام، می باشند و پروانه کار آن ها توسط دستگاه ذی ربط، به طور موقت لغو خواهد شد. در خصوص سایر بندهای ماده ۳، طبق قوانین موضوعه خواهد بود. آئین نامه اجرایی این تبصره که متضمن موارد اشتغال افراد، از شانزده سال به بالا در کارهای موضوع بند ت ماده ۳ کنوانسیون نیز می باشد، توسط وزارتخانه های کار و امور اجتماعی و صنایع و معادن، تهیه و به تصویب هیأت وزیران خواهد رسید.

تبصره ۳- وزارتخانه های کار و امور اجتماعی و صنایع و معادن، مسئولیت اجرای این کنوانسیون و توصیه نامه مکمل آن و نیز نظارت بر اعمال این مقررات را در کارگاه ها بر عهده دارند و برنامه های اجرایی را طراحی و با هماهنگی و موافقت سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور، به دستگاه های اجرایی ابلاغ خواهند کرد».

^۱ بدترین اشکال کار کودک شامل مصادیق زیر است:

الف. تمام اشکال بردگی یا شیوه های مشابه بردگی، از قبیل فروش و قاچاق کودکان؛ بندگی به علت بدهی و رعیتی و کار با زور و اجبار، از جمله استخدام به زور یا اجباری کودکان برای استفاده در درگیری مسلحانه.

ب. استفاده، فراهم کردن یا عرضه کودک برای روسپی گری، تولید زشت نگاری (پورن گرافی) یا اجراهای زشت نگارانه.

پ. استفاده، فراهم کردن یا عرضه کودک برای فعالیت های غیر قانونی، به ویژه برای تولید و قاچاق مواد مخدر به گونه ای که در معاهدات بین المللی تعریف شده اند.

ت. کاری که به دلیل ماهیت آن یا شرایطی که در آن انجام می شود، احتمال دارد برای سلامتی، ایمنی یا اخلاقیات کودکان ضرر داشته باشد.

در آئین نامه مربوط به تبصره ۱ قانون تصویب کنوانسیون ممنوعیت و اقدام فوری برای محو بدترین اشکال کار کودک و توصیه نامه مکمل آن، مصوب ۱۳۸۰، فهرست انواع کارهای مضر موضوع بند ۳ ماده ۳ کنوانسیون شماره ۱۸۲ را وزارت کار و امور اجتماعی و سایر وزارتخانه های مرتبط تهیه کردند و این آیین نامه در ۲۷ اردیبهشت ۱۳۸۳ به تصویب هیأت وزیران رسید. در تبصره ماده ۱ این آیین نامه آمده است که چنانچه کارهای موضوع بند ۱۸؛ کار در کارگاه های قالبیافی، نمدمالی، زیلوبافی، ریسندگی و بافندگی و بند ۲۰؛ کار در جنگل، جنگل بانی، قطع و حمل اشجار، برای کمک به والدین و در حد توان کودک و در کارگاه های سنتی و خانوادگی انجام شود مشمول این ماده نخواهد بود و از استثنائات می باشد. (پیوندی، ۱۳۹۰، ۳۷۸)

همانگونه که ملاحظه می کنید در حقوق ایران برای کسانی که کودکان و نوجوانان را به انواع کارهای ذکر شده در کنوانسیون و آئین نامه اجرایی هیأت وزیران وادار می کند، ضمانت اجرای کیفری در نظر گرفته شده است. براساس ماده ۷۹ قانون کار مصوب ۱۳۶۹ به کارگماردن افراد کمتر از ۱۵ سال ممنوع می باشد. این قاعده جزء قواعد آمره بوده و تخلف از آن، جرم و متخلف، مستحق مجازات است. قانون مدنی هم در مقام قانونی عام سن خاصی را برای رشد در نظر گرفته است اما محرز است که قوانین خاص می توانند سنین دیگری را برای این امر در نظر بگیرند. (پیوندی، ۱۳۹۰، ۳۷۹)

با اندکی توجه می توان دریافت که قانونگذار با بیان عام خود و وضع قواعد آمره و همچنین در نظر گرفتن ضمانت اجرا نسبت به خاطیان این امر عقوبت به کارگیری کودکان را عنوان کرده است و این امر نشان دهنده آن است که والدین هم در زمره افرادی قرار دارند که حق به کارگیری کودک خود را در امور سخت و ممنوعه و محیط کار را ندارند اما متأسفانه حدود ۸۰٪ از کودکان کار، کودکانی هستند که محیط خانه آنها را به سمت راه های پر فراز و نشیب خیابان سوق داده است. کودکانی که به علت فقر و برای تأمین معاش خانواده و یا از جهت اعتیاد والدین وارد چرخه کار می شوند و آنچه که شاهد آن هستیم (وجود کودکان کار) را می توان به علت عدم وجود نظارت کافی بر نهاد خانواده دانست. همچنین ناکارآمدی قوانین و یا عدم اجرای مطلوب آنها در این معضل بی تأثیر نمی باشد و چه بسا که اگر قانونگذار در قوانین ضمانت اجرای سخت تری را وضع نماید و یا به طور جد در مقابل خاطیان بایستد وضعیت بهتری برای کودکان کار پدید خواهد آمد.

۱-۲- کودک کار مدرن

امروزه با گسترده تر شدن وسایل ارتباطی و سهل بودن دستیابی عموم به فضای مجازی می‌توان گفت تمام جرایم به نوعی در فضای سایبری هم نمایان شدند و ما را با نوع و گونه جدیدی از معضلات اجتماعی روبه‌رو کرده‌اند که یکی از این معضلات پدیده نوظهور «کودک کار مدرن» می‌باشد. با گسترش فضای مجازی، علی‌الخصوص شبکه اجتماعی اینستاگرام در بستر این فضا، که با هدف یافتن دوستان قدیمی و عملکردی خانوادگی راه اندازی شده بود، افراد در اندیشه کسب سود برآمدند و به کسب درآمد از این فضا دست زدند. به گونه‌ای که کاربران در این فضا در صفحات عمومی خود با انتشار عکس به تبلیغات از شرکت‌ها، سالن‌های زیبایی، مزون‌های لباس و رستوران‌ها می‌پردازند. این موضوع امری عادی و عاری از هرگونه ایراد بود تا هنگامی که پای کودکان و سوء استفاده‌های والدین از کودکان نمایان گردید و آغاز راهی برای پدید آمدن کودکان کار مدرن شد. کودکانی که با ظاهری آراسته و تمیز اما با همان انگیزه کسب درآمد اما این بار به جهت ارضای نیازهای روحی و روانی والدین خود جهت دیده شدن پا به محیط کار گذاشتند. عملکرد این دسته از کودکان همانند کودکان کار سنتی قابل دفاع نیست و به علت آن که خانواده آن‌ها را وارد وادی کار می‌کند، عده‌ای این دسته از کودکان را به نام «کودکان سرپرست خانوار در دست والدین بد سرپرست» می‌شناسند.

از سال ۲۰۱۵ بیش از ۳ میلیارد و ۳۰۰ میلیون کاربر اینترنت در سطح جهان ثبت شد که قاره آسیا به تنهایی ۵۵ درصد از این آمار را به خود اختصاص داد. در سال ۲۰۱۵ تعداد کاربران ایرانی ۴۶ میلیون و ۸۰۰ هزار نفر بود و ضریب نفوذ اینترنت به ۵۷ درصد افزایش یافت که از ضریب کل جهان و خاورمیانه بالاتر بود. (دهقان نیری و همکاران، ۱۳۹۵، ۱۹۱-۱۷۳) در این بین اینستاگرام به عنوان یکی از بسترهای مجازی برای اشتراک عکس با حدود ۶۰۰ میلیون کاربر فعال در سراسر جهان مطرح گردید که چنین عددی از تعداد کاربران فعال یک شبکه، تنها نشان دهنده تأثیرات بالقوه این فضای اجتماعی بر زندگی کاربران می‌باشد.

نخستین محققى که به توضیح نسل جدیدی از افراد مشهور در فضای مجازی پرداخت، تری سنف^۱ در کتابی با نام «دختران دوربینی: سلبریتی و جامعه در عصر شبکه‌های اجتماعی»^۲ می‌باشد. او در

¹ Terri senf

² camgirls: celebrity and community in the Age of social network

همین زمینه با استفاده از اصطلاح «خرده سلبریتی - Micro Celebrity» یعنی کاربرانی که با استفاده از وبکم، صدا، ویدئو، عکس و سایت های شبکه اجتماعی با سایر کاربران آنلاین نوعی ارتباط نمایشی را به همراه دارند، اشاره نموده است. (آقایی و رضانیان، ۱۳۹۸، ۱۶۵)

در کشور ما پس از بازه زمانی کوتاه بسیاری از افراد که تحت عنوان خرده سلبریتی از آن ها یاد می شود و از این باب مشهور و معروف می شوند، کودکان هستند. کودکانی که عموماً توسط خانواده علی‌الخصوص مادران خود در فضای مجازی به عنوان مدل تبلیغاتی و یا ایده آل بازنمایی می شوند. همانطور که پیشتر اشاره شد کودکان کار دیگر تنها معطوف به خیابان و از قشر ضعیف جامعه نیستند بلکه کودک کار مدرن و یا اینستاگرامی با لباس های آراسته و ظاهری مرتب در فضای مجازی ظاهر می شود و خود کودک به گونه‌ای، کالایی تبلیغاتی در دست سود بردگان این محیط محسوب می گردد. پژوهشی با عنوان «تطبیق عناصر کار ناظر به کودکان در فضای مجازی» صورت گرفت که در آن عنصر کار کودکان را در هر دو نوع سنتی و مدرن مورد بررسی قرار داد و اذعان نمود که در هر دو نوع کار، ارکان کارگر و کارفرما وجود دارد با این تفاوت که در کودک کار سنتی کارفرما افراد سودجو و غریبه اما در کودک کار مدرن خانواده علی‌الخصوص مادر است که کودک را به محیط کاری سوق می دهد. در هر حال آنچه واضح و نمایان است آن است که در هر دو، کارفرما در پی کسب سود برای خود می باشد. (مسگرانی طریقه و دانشور، ۱۳۹۷، ۱۳-۱)

مسئله ای که حائز اهمیت است آن است که این مورد تنها محدود به درون کشور نمی باشد. در سال ۲۰۱۶ تحقیقی به نام «هنگامی که کودک در اینترنت متولد می شود» به عنوان یک روند رو به رشد در میان والدین در فیسبوک، که در آن ابعاد و جنبه های مختلف اشتراک گذاری عکس کودکان مورد بررسی واقع شد، صورت گرفت. و بحث سوء استفاده و عواقب منفی انتشار عکس نوزادان و کودکان در آن مطرح گردید. نکته مهم در این تحقیق کودکانی بودند که پس از رسیدن به سن تمیز میان خوب و بد غالباً از کار والدین خود احساس رضایت نداشتند و نوعی حس ناامنی را همیشه همراه خود دارند. (آقایی و رضانیان، ۱۳۹۸، ۱۶۷) پژوهش های مشابه دیگری نیز در این زمینه به نام های «نگرش به میکروسلبریتی ها و تأثیر آن ها در تصمیمات خرید مصرف کنندگان» و «عملکرد های میکروسلبریتی ها در فضای توئیتر در اندونزی» صورت گرفته اند. تحقیقات داخلی ممکن است ذهن ما را به سمتی سوق دهد که موضوع کودکان کار مدرن در بعد حقوقی بیشتر به دلیل ملاحظات خاص فرهنگی و اجتماعی غافل مانده است اما در توجیه امر و تحلیل موضوع می توان چنین استدلال نمود که غفلت قانون گذار در این امر دیده نمی شود. در

ماده ۱ کنوانسیون حقوق کودک آمده است که: «کودک به افراد زیر ۱۸ سال اطلاق می‌گردد مگر آن که طبق قانون قابل اجرا در مورد کودک، سن بلوغ کمتر تشخیص داده شود». همچنین در ماده ۱ قانون حمایت از اطفال و نوجوانان آمده است که: «طفل هر فرد که به سن بلوغ نرسیده است و نوجوان هر فرد زیر ۱۸ سال کامل شمسی که به سن بلوغ رسیده است». در تبصره یک ماده ۱۲۱۰ قانون مدنی، سن بلوغ در دختران ۹ سال و در پسران ۱۵ سال می‌باشد و در ماده ۷۹ قانون کار مصوب سال ۱۳۶۹؛ به کار گماردن افراد زیر ۱۵ سال ممنوع دانسته شده است. با توجه به آن که کنوانسیون سن ۱۸ سال و قانون مدنی و قانون کار سن ۱۵ سال را مطرح نمودند که تعارض پیش آمده را می‌توان چنین رفع نمود:

هر چند دختر در ۹ سال و پسر در ۱۵ سال بزرگسال محسوب می‌شوند و قانون مدنی طبق ماده ۱۲۱۰ آن‌ها را نیازمند حمایت‌های ویژه قانونی نمی‌داند اما قانون حمایت از اطفال و نوجوانان با جداسازی و قائل شدن حد و مرز میان کودک و نوجوان و با نگاه به ماده ۸۰ قانون کار که کارگری که سنش بین ۱۵ تا ۱۸ سال باشد کارگر نوجوان نامیده می‌شود، به عنوان قانون خاص اقدامات حمایتی را به کودک بالغ زیر ۱۸ سال هم تسری می‌دهد و آن‌ها را کارگر نوجوان تلقی می‌کند که می‌توانند تحت قانون حمایت از کودکان و نوجوانان قرار گیرند. هر چند در قوانین صحبتی از کودک کار مدرن نشده است اما واضح است که کودک کار مدرن برای مخاطبان با انجام اعمالی چون لباس پوشیدن، آرایش کردن، صحبت کردن و یا حتی تحت فرآیندهای کلینیک زیبایی قرار گرفتن و با نمایش بدن و زندگی خود به انجام کار تبلیغات و جذب فالوور یا دنبال کننده مجازی می‌پردازد و همانطور که گفته شد معضل کودکان کار تنها از فضای خیابان به خانه و رسانه‌ها رسیده است و دیگر لزوماً از قشر ضعیف جامعه نیستند.

در انتها لازم به ذکر است که در قانون جرایم رایانه‌ای هم انتشار تصاویر بدون رضایت افراد از طریق سیستم‌های رایانه‌ای که موجب ضرر یا هتک حیثیت شود قابل پیگرد و مجازات دانسته شده است. همچنین کودکان می‌توانند تحت بیرق حمایتی قانون حمایت از کودکان و نوجوانان مصوب سال ۱۳۹۹ و کنوانسیون ممنوعیت بدترین اشکال کار کودک که مصوب سال ۱۹۹۹ میلادی می‌باشد و ایران در سال ۱۳۸۱ به آن پیوست قرار گیرند. در ماده ۱ قانون حمایت از کودکان و نوجوانان با تعاریفی از واژه‌ها و عباراتی در این حوزه رو به رو هستیم:

الف- طفل: هر فرد که به سن بلوغ شرعی نرسیده است.

ب- نوجوان: هر فرد زیر ۱۸ سال کامل شمسی که به سن بلوغ شرعی رسیده است.

پ- بی توجهی و سهل انگاری: کوتاهی در انجام تکالیفی از قبیل تأمین نیازهای اساسی و ضروری طفل و نوجوان یا وظایف مربوط به حضانت، ولایت، قیومیت، وصایت، سرپرستی، تربیت، نظارت یا مراقبت از آنان توسط والدین، اولیاء یا سرپرست قانونی یا هر شخصی که مکلف به آن است.

ت- سوء رفتار: هر گونه فعل یا ترک فعل عمدی که سلامت جسمی، روانی، اخلاقی یا اجتماعی طفل و نوجوان را در معرض خطر و آسیب قرار دهد، از قبیل ضرب و جرح، محبوس کردن، سوء استفاده جنسی، توهین یا تهدید نسبت به طفل یا نوجوان در صورتی که جنبه تأدیبی نداشته باشد یا قرار دادن او در شرایط سخت و غیر متعارف و یا خودداری از کمک به وی.

ث- بهره کشی اقتصادی: به کارگیری غیر قانونی طفل و نوجوان و یا وادار کردن و یا گماردن او به کار یا خدمتی که از لحاظ جسمی، روانی، اخلاقی یا اجتماعی با نظر به وضعیت طفل و نوجوان برای وی مضر و خطرناک باشد.

ج- معامله: خرید و فروش یا هر گونه اقدام غیر قانونی که به موجب آن طفل یا نوجوان در ازای پرداخت وجه یا امتیاز و سایر موارد در اختیار دیگری قرار می‌گیرد.

چ- فحشاء: هر گونه به کارگیری و یا وادار کردن طفل و نوجوان در فعالیت های جنسی برای خود یا دیگری.

ح- مبتذل: هر گونه محتوا یا تصویری که دارای صحنه یا صور قبیحه باشد.

خ- مستهجن: هر گونه محتوا اعم از صوتی یا تصویری که به صورت واقعی یا غیرواقعی بیانگر برهنگی کامل زن و مرد، عمل جنسی یا اندام جنسی انسان باشد.

د- هرزه نگاری: تهیه و تولید هر اثری که محتوای آن بیانگر جذابیت جنسی طفل یا نوجوان مانند برهنگی، آمیزش جنسی یا اندام جنسی باشد.

ذ- خطر شدید و قریب الوقوع: وضعیتی که حیات یا سلامت جسمی یا روانی طفل و نوجوان به شدت تهدید در معرض آسیب قرار گیرد، به نحوی که مداخله فوری و چاره جویی را ایجاب نماید.

این ماده که به درستی از قاعده لاضرر بهره جسته است و در آن وجوب دفع ضرر محتمل برای کودکان و وجوب اعلام جاهل فی ما یعطی نمایان است، با بیان مواردی که مشمول سوءاستفاده از کودکان می‌شود تا حدودی به جرم انگاری در زمینه جرایم علیه کودکان پرداخته است. اما در این بین عده ای هستند که تأثیرگذاری قانون حمایت از کودکان و نوجوانان و رسیدگی به کار کودک مدرن را محدود به این ماده نمی‌دانند و به اصلاح قوانین فضای مجازی و وضع قوانین تازه‌ای در این باب اشاره نموده‌اند. آن‌ها بر این عقیده هستند که با توجه به قدمت وجود فضای مجازی در کشور و حضور رسانه‌ها برعکس کشورهای اروپایی قوانین منسجم و کافی جهت نظارت بر این فضا وجود ندارد و همین امر سبب استثمار خانواده‌ها از کودکان می‌شود. در ادامه با اشاره به ماده ۱ همین قانون اضافه می‌کنند: هر چند ماده به مجازات سوءاستفاده از کودکان اشاره کرده است اما قانون جهت شناساندن حیطة اختیارات والدین کافی نبوده و نیازمند وضع قوانین در حوزه مزبور می‌باشد. (عنابستانی، ۱۳۹۹)

در ماده ۳ کنوانسیون ممنوعیت بدترین اشکال کار کودک آمده است:

الف- تمامی اشکال بردگی یا شیوه‌های مشابه بردگی، از قبیل فروش و قاچاق کودکان: بندگی به علت بدهی و رعیتی و کار با زور و یا اجبار، از جمله استخدام به زور یا اجباری کودکان برای استفاده در درگیری مصلحانه.

ب- استفاده، فراهم کردن یا عرضه کودک برای روسپی‌گری، تولید زشت نگاری یا اجراهای زشت نگارانه.

پ- استفاده، فراهم کردن یا عرضه کودک برای فعالیت‌های غیر قانونی، به ویژه برای تولید و قاچاق مواد مخدر به گونه‌ای که در معاهدات بین‌المللی مربوط تعریف شده‌اند.

ث- کاری که به دلیل ماهیت آن یا شرایطی که در آن انجام می‌شود، احتمال دارد برای سلامتی، ایمنی یا اخلاقیات کودکان ضرر داشته باشد. در نتیجه با توجه به مواد فوق و همانگونه که اشاره شد، با وجود ارکان کارگر و کارفرما، کودک کار مدرن هم همچون کودک کار سنتی تحت حمایت قانون قرار می‌گیرد.

آنچه که نباید از ذهن دور بماند این است که کودک کار مدرن تنها محدود به فضای مجازی نمی‌باشد بلکه به طور گسترده در رسانه‌ها و تلویزیون نیز شاهد حضور این دسته از کودکان کار

هستیم؛ بدین صورت که با به کارگیری کودکان در بازی و سرگرمی های متفاوت درصدد درآمد زایی برای والدین آن‌ها و یا حامیان مالی این‌گونه برنامه‌ها هستند. نکته دیگری که در مورد کودکان کار مدرن مطرح است آن است که والدین همچون مالک بدن و حیات کودک با اموری چون پوشاندن لباس، صحبت کردن، بازی کودکان و ... و نمایش آن در رسانه‌ها و فضای مجازی به طور وسیع و گسترده حریم خصوصی کودک را تقض می‌کنند و امکان دسترسی آزادانه و درجه بالای آسیب پذیری را برای کودکان فراهم می‌سازند. که متأسفانه در قانون داخل کشور درباره این موضوع و پیامدهای این امر هیچ اشاره‌ای صورت نگرفته است. این در حالی است که در ماده ۱۶ کنوانسیون حقوق کودک با بیان «۱- در امور خصوصی، خانوادگی یا مکاتبات هیچ کودکی نمی‌توان خودسرانه و یا غیر قانونی دخالت یا هتک حرمت نمود.

۲- کودک در برابر این‌گونه دخالت‌ها یا هتک حرمت‌ها، مورد حمایت قانون قرار دارد» به صراحت به حفظ ۳ حریم از کودک اشاره شده است. (Convention of the Rights of the Childs) که با تدقیق در ماده فوق می‌توان به دو فرض ذیل دست یافت:

۱- دخالت خودسرانه والدین در امور خصوصی کودک

۲- دخالت خودسرانه افراد دیگر در امور خصوصی کودک ممنوع دانسته شده است.

در مورد فرض نخست اکثر کشورها از حمایت حریم خصوصی کودک در برابر اعضای خانواده به دلیل حرمت این نهاد عاجز هستند اما نباید از این نکته غافل شد که هرگاه کودک مورد رفتار خشونت آمیز و متعرضانه والدین یا یکی از آن‌ها قرار گیرد باید با سازوکارهای قانونی به جهت حفظ بیشترین منافع کودک، از او حمایت کرد که نامرتبب با بحث کودک کار مدرن نمی‌باشد چرا که والدین با در معرض نمایش قراردادن کودکان خود تعرضی آشکار به حریم خصوصی آن‌ها دارند. در مورد فرض دوم دولت‌ها باید سازوکار و زمینه را جهت فرهنگ سازی در جامعه با آموزش و اطلاع رسانی فراهم کنند که متأسفانه اقدامات مقتضی و مفید در این راستا صورت نمی‌گیرد.

آن چه که در ماحصل مطالب فوق صحیح و منطقی به نظر می‌رسد آن است که متأسفانه علت به وجود آمدن کودک کار مدرن و نقض حریم خصوصی کودک چه در زمانی که خود کودک در فضای مجازی حضور دارد و چه در زمانی که وی در حال کسب درآمد برای والدین است را می‌توان ناشی از فقدان قوانین در داخل کشور دانست. بدین صورت که هرچند قانون گذار در سال ۱۳۸۸ قانون

جرائم رایانه ای را تصویب نمود اما پس از آن با گسترش فضای مجازی و سهولت دسترسی عموم (حتی کودکان) امید آن می‌رفت تا قانون‌گذار به وضع قوانین ویژه ای درباره خاطیان و متجاوزین به حریم خصوصی کودک در فضای مجازی، و همچنین تعیین قانون حداقل سن استفاده و حضور در این فضا، همچون سایر کشورها، بپردازد. که متأسفانه تاکنون چنین اقدامی رخ نداده است و تنها می‌توان از حقوق این دسته از کودکان با استمداد از قانون حمایت از اطفال و نوجوانان دفاع نمود. چه بسا که تعیین قانون به طور اخص و جامع در این باب می‌تواند کودکان را در برابر آسیب‌های ناشی از این امر مصون نگه دارد و همچون سدی در مقابل درآمدزایی والدین این دسته از کودکان و ارضای نیاز «دیده شدن» و شهرت آن‌ها باشد.

۲- در کنوانسیون حقوق کودک

اسناد و سازمان‌های بین‌المللی درباره کار کودک تعاریف متعددی ارائه نموده‌اند. تعریف یونیسف از کار کودک عبارتست از: «کار مخرب و زیان‌بخش تا کاری که سبب رشد و تقویت جسمی و فکری او می‌شود و به تحصیل و تفریح وی ضرر نمی‌رساند». همانگونه که ملاحظه می‌کنید تعریف ارائه شده دارای طیف مصادیق است و یونیسف معتقد است که بین دو قطب سفید و سیاه، یک فضای خاکستری وجود دارد که لزوماً استثمار کودک نیست. کار تمام وقت در سنین پایین، ساعات کار طولانی در روز، کار همراه با هیجان و فشار تحمل‌ناپذیر فیزیکی و اجتماعی و روانی، کار خیابانی و خیابان‌خوابی، حقوق ناکافی و نامتناسب با کار، کار مانع تحصیل، کاری آسیب‌رسان به ارزش وجودی و شخصیتی کودک مانند بردگی مزد محور و استثمار جنسی. (پیوندی، ۱۳۹۰، ۳۶۹) به نظر می‌رسد که یونیسف به نوعی کار کودک را اجتناب‌ناپذیر می‌داند و خواهان دسته‌بندی آن به انواع بی‌خطر و راحت‌تر است. (The state of the worlds children, 2008)

در ماده ۳۲ کنوانسیون حقوق کودک آمده است که:

«۱- کشورهای طرف کنوانسیون، حق حمایت‌شدن کودک را در برابر استثمار اقتصادی و انجام دادن هر گونه عمل زیان‌باری یا توقیفی که در آموزش وی ایجاد می‌کند یا برای بهداشت جسمی، روحی، معنوی، اخلاقی و پیشرفت اجتماعی کودک مضر است، به رسمیت می‌شناسند.

۲- کشورهای طرف کنوانسیون اقدامات لازم قانونی، اجرایی، اجتماعی و آموزشی را در جهت تضمین اجرای این ماده به عمل خواهند آورد.

در این راستا و با توجه به مواد مرتبط در سایر اسناد بین المللی، کشورهای طرف کنوانسیون خصوصاً امور زیر را مورد توجه قرار خواهند داد:

- تعیین حداقل سن یا حداقل سنین برای انجام دادن کار؛

- تعیین مقررات مناسب از نظر ساعات و شرایط کار؛

- تعیین مجازات ها یا اعمال سایر ضمانت های اجرایی مناسب، برای تضمین اجرای مؤثر این ماده».

در ماده فوق به سه مسئله توجه شده است: کار کودک، سن کودک و شرایط کاری او، و در ادامه از دولت ها خواسته شده است تا از استثمار اقتصادی کودکان و هر نوع عمل که زیانبار و یا منجر به توقف روند تحصیل او شده و یا برای بهداشت روح و جسم، اخلاقی و اجتماعی او مضر باشد، جلوگیری کنند. همچنین از دولت ها علاوه بر جلوگیری از موارد مذکور درخواست تصویب و اجرای قانونی درباره حداقل سن و حداکثر ساعات کار و ضمانت اجرای مربوطه را شده است. (پیوندی، ۱۳۹۰، ۳۷۰) در ماده فوق از کشورهای عضو درخواست شده است که به مقررات مرتبط با موضوع بحث در سایر اسناد بین المللی هم، توجه کنند که این ارجاع و درخواست از کشورها برای تعیین قانون حداقل سن تنها بیانگر آن است که کنوانسیون حقوق کودک هم همچون یونیسف کار کودکان را به نوعی اجتناب ناپذیر می داند.

کنوانسیون ها و پیشنهاد های سازمان جهانی کار^۱، مهمترین اسناد در این زمینه به شمار می آیند. سازمان بین المللی کار که از سال ۱۹۱۹ فعالیت خود را آغاز نموده است تاکنون چندین پیمان درباره کار کودک تنظیم کرده است و اکنون به علت آن که کنوانسیون حقوق کودک در بحث کار کودک ما را به سایر کنوانسیون ها و پیمان نامه های مربوطه از سایر سازمان ها، ارجاع می دهد به بررسی تعدادی از کنوانسیون های ILO می پردازیم:

۱- کنوانسیون مربوط به حداقل سن (صنعت)، شماره ۵، مصوب ۱۹۱۹^۲: کار کودکان کمتر از ۱۴ سال در واحدهای صنعتی ممنوع است.

¹ International Labour organization_ ILO

² Minimum Age (Industry) convention, 1919, No 5.

۲- کنوانسیون کار شبانه جوانان (صنعت)، شماره ۶، مصوب ۱۹۱۹^۱: اشتغال نوجوانان کمتر از ۱۸ سال در بخش صنعت غیر مجاز دانسته و اعلام نموده است که در وضعیت های خاص و اضطراری که به نفع عموم باشد نوجوانان بین ۱۶ تا ۱۸ سال می توانند کار کنند و در سال ۱۹۲۱ لازم الاجرا شد.

۳- کنوانسیون حداقل سن (دریا)، شماره ۷، مصوب ۱۹۲۰^۲: کار افراد کمتر از ۱۴ سال در کشتی های دریانوردی.

۴- کنوانسیون حداقل سن (کشاورزی)، شماره ۱، مصوب ۱۹۲۱^۳: اشتغال کودکان کمتر از ۱۴ سال ممنوع است و در بخش آموزش کشاورزی به ساعت خارج از درس موقوف و در سال ۱۹۳۱ لازم الاجرا شد.

۵- کنوانسیون حداقل سن (برای متصدی سوخت کوره و گرم کردن کشتی ها) شماره ۱۵، مصوب ۱۹۲۱، کار افراد زیر ۱۸ سال ممنوع شد.

۶- کنوانسیون کار اجباری، شماره ۲۹، مصوب ۱۹۳۰^۴: در این سند هر نوع کار اجباری، به هر شکل، ممنوع دانسته شده است.

۷- کنوانسیون حداقل سن (در مشاغل غیر صنعتی) شماره ۳۳، مصوب ۱۹۳۲^۵: در تمام مصادیق کاری غیر از صنعتی، کشاورزی و دریایی، زیر ۱۴ سال سن ممنوع شد.

در اصلاحیه های مربوط به کنوانسیون های حداقل سن دریا و صنعت هر دو به ۱۵ سال سن رسیدند و اصلاحیه کنوانسیون حداقل سن (غیر صنعتی) حداقل سن ۱۵ سال و در کارهای سبک به ۱۳ سال رسید.

در انتها کنوانسیون حداقل سن، شماره ۱۳۸، مصوب ۱۹۷۳^۶: در این سند که در سال ۱۹۷۶ لازم الاجرا شد بار دیگر به موضوع حداقل سن اشتغال اشاره هایی صورت گرفت که در آن عنوان نمودند

¹ Night Work of Young persons (Industry) convention, 1919, No 6.

² Minimum Age (Sea) convention, 1920, No 7.

³ Minimum Age (Agriculture) convention, 1921, No 10.

⁴ Forced Labour Convention 1930, No 29.

⁵ Minimum Age (Non- Industrial Employment) Convention, 1932, No 33.

⁶ Minimum Age convention, 1973, No 138.

که حداقل سن اشتغال نوجوانان باید افزایش یابد و سن شروع به کار در کشورها نباید کمتر از ۱۵ سال باشد مگر در کشورهایی که از نظر اقتصادی در وضعیت مناسبی به سر نمی‌برند که کشورهای مزبور پس از مشورت با سازمان های کارگری و کارفرمایی می‌توانند سن را به حداقل ۱۴ سال کاهش دهند. در کارهای خطرناک دست کم ۱۸ سال و در کارهای سبک ۱۳ تا ۱۵ سال با شرایطی مجاز دانسته شده است.

آن چه که از بحث کودکان کار و کار این دسته از کودکان در کنوانسیون حقوق کودک می‌توان یافت تنها ماده ۳۲ آن است که در ذیل دو بند به سه امر کار کودک، سن و شرایط کار کودک اشاره کرده است. و باقی مواد و مستندات کنوانسیون ها، معاهدات و پیمان نامه ها در باب کار کودکان در سطح بین المللی در سایر نهادها و ارگان ها یافت می‌شود. متأسفانه در کنوانسیون ضمانت اجرا، پیشنهاد و راه کاری جهت مبارزه با این معضل دیده نمی‌شود و حتی اشاره ای به مجازات به کارگیرندگان کودکان در وادی کار نشده است. به گونه ای که می‌توان گفت کنوانسیون حقوق کودک با بیان عام خود و بیان چارچوب معین موضوع کار کودکان را به قوانین داخلی کشورها واگذار نموده است که متأسفانه نتیجه وضعیت نامطلوبی است که اکنون در جوامع حاکم است چه بسا که همین اعمال سلیقه های متفاوت کودکان را به محیط کار می‌کشاند و روزانه به تعداد این کودکان می‌افزاید. نکته حائز اهمیت آن است که متأسفانه کنوانسیون حقوق کودک در زمینه کودک کار مدرن هیچ بیانی حتی به صورت عام نداشته است و می‌توان این را به دلیل نوظهور بودن این پدیده اجتماعی دانست.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

نتیجه گیری

علی رغم تمام اشاره های صورت گرفته به موضوع کار کودکان و تعیین حداقل سن آن‌ها چه در قوانین موضوعه کشور و چه در کنوانسیون حقوق کودک و سایر اسناد بین المللی منتشر شده از سوی سازمان جهانی کار، متأسفانه به دلیل وجود عوامل متعددی از قبیل فقر، مشکلات خانوادگی، اعتیاد و بیکاری والدین، فقر فرهنگی، تبعیض نژادی، تبعیض جنسیتی، تبعیض مذهبی، کودکان ترک شده یا بدون خانواده و تفاوت میان دستمزد بزرگسالان و کودکان، نه تنها کودک کار از سطح محیط های کار و یا خیابان حذف نشده است، بلکه نوع و گونه جدیدی از این کودکان تحت عنوان کودکان کار مدرن در درون محیط امن خانه پدید آمدند. کودکانی که با ظاهری متفاوت در جلوی دوربین والدین خود حاضر شده و با مواردی چون پوشش، نوع صحبت، تبلیغات و ... به کسب درآمد برای والدین خود می‌پردازند. به نظر می‌رسد با توجه به دلایل مذکور کار کودکان اجتناب ناپذیر است و کنوانسیون با واگذاری تعیین حداقل سن برای کار به سازمان بین المللی کار و تعیین پایان دوران کودکی به قوانین داخلی کشورها مهر تأییدی بر این موضوع داشته است و آن طور که شایسته است نمی‌تواند پاسخگوی نیازها، حفاظت و صیانت از حقوق کودکان در عالم واقع باشد. و چه بسا که در بسیاری از کشورها که در شرایط اقتصادی مناسبی به سر نمی‌برند، هم سن کار پایین تر است و هم قوانین منسجم و مصوبی در این زمینه وجود ندارد.

در بحث داخلی در کشورمان هر چند به عقیده برخی پایان دوران کودکی رسیدن به حد بلوغ شرعی است و قانون مدنی در ماده ۱۲۱۰ خود با تفکیک جنسیتی از همین امر پیروی نموده است و در ماده ۷۹ قانون کار به کار گماردن افراد زیر ۱۵ سال ممنوع اعلام شده است، اما در ماده ۸۰ همین قانون به وجود کارگر نوجوان، افراد ۱۵ الی ۱۸ سال اشاره شده است و قانون حمایت از اطفال و نوجوانان در ماده ۱ تمام افراد زیر ۱۸ سال را تحت حمایت قرار داده است و با ذکر مصادیقی از سوء استفاده از کودکان، چرخه کار را برای آن‌ها ممنوع اعلام کرده است. اما در قانون کشورمان به نظر می‌رسد که قانون‌گذار با غفلت خود در زمینه های تعیین ضمانت اجرای مناسب علیه خاطیان و اصلاح قوانین فضای مجازی برای جلوگیری از نقض حریم خصوصی کودکان و تعیین حداقل سن حضور در فضای مجازی باعث افزایش تعداد کودکان کار شده است.

حال دلایل عدم موفقیت در حل معضل کودکان کار در سطح داخلی را به طور قطع، می‌توان عدم وجود ضمانت اجرای کافی برای خاطیان و کارفرمایان کودکان، عدم تصویب قانونی جامع برای

نظارت بر فضای مجازی و تعیین حداقل سن استفاده و حضور در این فضا، عدم قدرت قانون گذار در اجرای سیاست های مطلوب و عدم وجود نظارت کافی و وافی بر نهاد خانواده دانست.

و چه بسا که اگر در کنوانسیون حقوق کودک که سندی عام در زمینه نگارش حقوق کودکان است به صراحت با تعیین حداقل سن در مقابل کار کودکان ایستادگی می شد و آن را به قوانین داخلی کشورها و سازمان بین المللی کار واگذار نمی نمود و همچنین در سطح داخلی قانون گذاران و ضابطین به طور جد در مقابله با کار کودک که به طور قطع از مصادیق کودک آزاری است، بر می آمدند می توانستیم شاهد حل و یا کمتر شدن تعداد کودکان کار باشیم.

امید آن می رود تا با وضع قوانین مؤثر پیرامون کار کودکان به طور اخص، و ترمیم و تکمیل قوانین فضای مجازی و همچنین شناساندن معضلات و آسیب های موجود در این امر به عموم، وضعیت کودکان کار در جامعه بهبود یابد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

منابع

- ۱- آقای، عاطفه، رضانیان، زهرا، (۱۳۹۸)، مطالعه مفهوم کودکان کار اینستاگرامی در فضای مجازی ایران، مجله حقوق کودک، شماره ۳.
- ۲- پیوندی، غلامرضا، (۱۳۹۰)، حقوق کودک، تهران، نشر پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۹۰.
- ۳- دهقان نیری، علیرضا، آقای، عاطفه، ضیاچی، محدثه، (۱۳۹۵)، فضاهای مجازی و توانمند سازی زنان باردار به مثابه گروه های خاموش، مجله زن در توسعه و سیاست، شماره ۵۱.
- ۴- عبادی، شیرین، (۱۳۸۳)، تاریخچه اسناد حقوق بشر در ایران، تهران، نشر روشنگران و مطالعات زنان.
- ۵- عنابستانی، علی اصغر، (۱۳۹۹)، قانون حال بد کودکان کار اینستاگرام را دریابد، مصاحبه با خبرگزاری برنا، ۱۲ مرداد.
- ۶- غفاری فارسانی، بهنام، (۱۳۸۸)، نگاهی به کنوانسیون، بدترین اشکال کار کودک، فصلنامه حقوق، دوره سی و هشتم، شماره ۲.
- ۷- جنگجوی، فرزاد، نصیری، حسین، جامی، جواد، (۱۳۹۴)، مروری بر حمایت از کودکان کار در نظام حقوقی ایران و با نگاهی به اسناد بین المللی، مجله کار و جامعه، شماره ۱۸۱.
- ۸- مرکز آمار جهانی اینترنت، (۲۰۱۵)، کاربران اینترنتی در جهان در نواحی مختلف، آمار ماه نوامبر ۲۰۱۵.
- ۹- مسگرانی طریقه، محمد، دانشور، سعید، (۱۳۹۷)، نقض حقوق کودک در فضای مجازی، اولین همایش ملی جهانی سازی حقوق کودکان و نوجوانان از دیدگاه حقوقی و روانشناسی، مؤسسه آموزش عالی حکیم نظامی، مشهد.
- ۱۰- موسوی بجنوردی، محمد، (۱۳۸۲)، بررسی مفهوم و معیار کودکی در تفکر اسلامی و قوانین ایران برای بهره برداری از حقوق مربوطه، مجله متین، شماره ۲۱.

۱۱- هاشمی، سید محمد، (۱۳۸۴)، حقوق بشر و آزادی های اساسی، تهران، نشر میزان.

12- Ray, Chandra, Kaye, mike, (2002), The International labour organization Hand Book for minorities and Indigenous peoples, published May 2002, p 15.

13- Convention of the Rights of the child, (1989), Adopted by G.A on 20 November 1989, article 1.

14- ILo Minimum Age convention, (1973), Adopted by the General Conference of the International labour Organization on 26 June 1973.

15- International labour organization, Child labour, Targeting the intolerable, (1996).

16- The State of the Worlds Children, (2008), in www.apd.org.ir/articlehtm.

17- Worst Forms of Child Labour Convention, (1999), No 182.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

Traditional and modern child labor in Iranian case law and the International Convention on the Rights of the Child

D.r Seyyed Pedram Khandani¹ / Mahrooyeh Shoja Sangchooly²

Abstract

Despite the ban on child labor in the Convention on the Rights of the Child, unfortunately we are still seeing an increase in the number of children who turn to the workplace due to family hardship and poverty. Until recently, child laborers were children who made a living on the street by selling goods or collecting garbage. Today, these working children are referred to as traditional child laborers. But with the easy access of people to social networks, another type of working child emerged called the modern working child, children who differ only in appearance from the traditional working child, and whose elements of worker and employer and incentive to earn money are still present. Although in our country, different laws have been passed in the field of child labor, and Article 1 of the Law on the Protection of Children and Adolescents extensively mentions cases of child abuse, but little attention is paid to this social problem. Therefore, the domestic legislator can stand against the invasion of the child's privacy by amending the laws and criminalizing the employers of children and adequate supervision of the family institution and cyberspace. In the Convention on the Rights of the Child, the drafters have left the determination of the minimum age of child labor to the domestic law of countries, and this opens the way for the exercise of taste in the development of child rights and labor rights in the domestic laws of countries. As a result, it can be said that the Convention on the Rights of the Child is not successful due to the lack of a clear framework and needs to be amended.

keywords: Child Labor, Child and Adolescent Protection Act, Convention on the Rights of the Child.

¹ Assistant Professor and Faculty Member, Faculty of Law, Islamic Azad University, Karaj Branch. (Corresponding Author)
dr.khandani@gmail.com

² Master student of private law, Faculty of Law, Islamic Azad University, Karaj Branch.
sangchooly.mahrooyeh@gmail.com